

”Konsumenternas landsorganisation” —

behövs den för att komma till rätta med den organisatoriska obalansen i ekonomin?

Att ett lands ekonomi kan beskrivas som ett kretslopp är välbekant för de flesta som kommit i kontakt med nationalekonomin, likaså att kretsloppet kan beskrivas olika noggrant, beroende på hur nära verkligheten man behöver ligga för att åskådliggöra det resonemang man vill föra.

För att illustrera resonemanget i den här artikeln räcker det med att förutsätta att ekonomin består av en producerande företagssektor och en konsumerande hushållssektor, och att de båda sektorerna möts dels på arbetsmarknaden, dels på varu- och tjänstemarknaden (se figur 1).

Karaktäristiskt för uppträdandet på den svenska arbetsmarknaden är att det är *organiserat* både från hushållssektorns sida och från företagssektorns sida. Hushållssektorn är organiserad i LO m fl, företagssektorn i SAF m fl. Organisationerna förhandlar om de priser som skall betalas för arbetskraften, dvs lönerna. I förhandlingarna används organisationerna olika former av stridsåtgärder — eller hot om stridsåtgärder — som påtryckningsmedel. Kollektiva avtal sluts om lönerna för bestämda tidsperioder. Ett visst oorganiserat uppträdande förekommer på ömse håll, men det väsentliga draget i bilden är ändå att såväl hushållssektorn som företagssektorn uppträder *organiserat* på arbetsmarknaden.

På varu- och tjänstemarknaden ser bilden annorlunda ut. Här uppträder endast företagssektorn *organiserat*. Officiellt råder konkurrens mellan enheterna inom företagssektorn. Tanken är att tävlan mellan olika företag och företagsformer skall ge konsumenterna de bästa och billigaste varorna och tjänsterna. Konkurrensen skall innebära att företagen försöker bjuda under varandra i pris på sina varor och tjänster. I verkligheten är dock bilden i stor utsträckning en annan. Monopol, karteller och andra former av centralt styrd prissättning är relativt vanliga företeelser. Även om samhället har satt in resurser för att motverka konkurrensbegränsning (SPK, NO, NFR) torde det vara riktigt att påstå att företagssektorn uppträder *organiserat* på varu- och tjänstemarknaden.

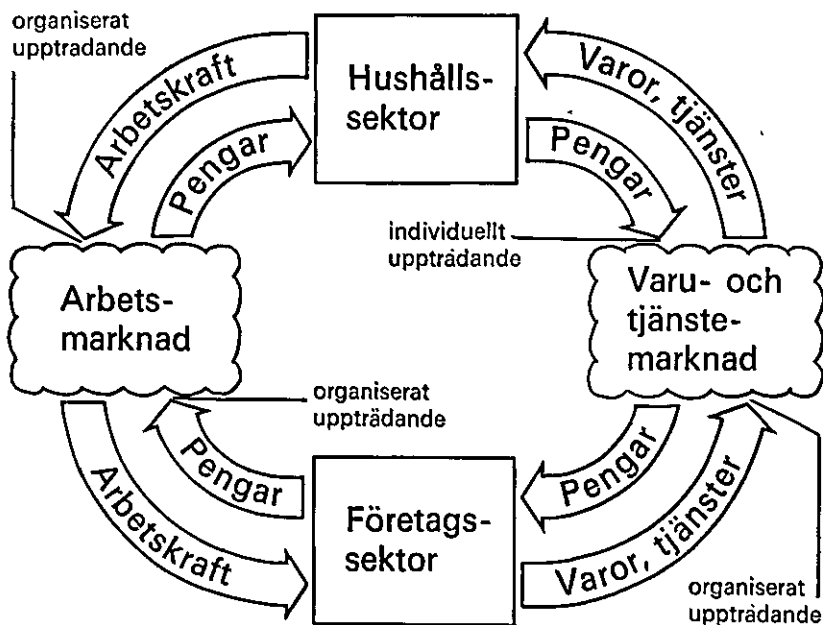
Hushållssektorn däremot uppträder så

gott som helt *oorganiserat* på varu- och tjänstemarknaden. Konsumenterna agerar här nästan uteslutande individuellt. Hushållssektorn förhandlar inte och sluter inte avtal med företagssektorn om priserna på varor och tjänster. Konsumenternas enda möjlighet att agera på varu- och tjänstemarknaden är att antingen köpa eller avstå från att köpa de varor och tjänster som företagssektorn bjuder ut och till de priser som den begär. För att systemet skall fungera på avsett sätt, dvs hålla priserna nere, krävs att de individuellt uppträdande konsumenterna är ytterst medvetna och kunniga, så att enheterna inom företagssektorn verkligen tvingas att bjuda under varandra i pris på sina produkter. Och för att konsumenterna skall bli medvetna och kunniga hjälper samhället till med konsumentupplysning (konsumentverket), prisupplysning (SPK), övervakning av företagssektorns marknadsföring (KO, marknadsdomstolen) m m. Trots dessa samhällsinsatser saknar ändå hushållssektorn — till följd av att den uppträder *oorganiserat* — verkningsfulla medel att påverka priserna till sin fördel på varu- och tjänstemarknaden.

Konsekvenserna av företagssektorns organiserade uppträdande på såväl arbetsmarknaden som varu- och tjänstemarknaden och hushållssektorns organiserade uppträdande enbart på arbetsmarknaden är välbekanta: när hushållssektorn genom arbetstagarorganisationerna förhandlat sig till ett högre pris på arbetskraften — högre löner — kan den välorganiserade företagssektorn relativt smärtfritt kompensera sig genom att ta ut högre priser på varu- och tjänstemarknaden. Där behöver man ju inte föra några förhandlingar och där saknar hushållssektorn effektiva motmedel. Hushållssektorn kan själv inte ens hindra företagssektorn från att överkompensera sig i samband med prishöjningarna på varor och tjänster.

Följden av obalansen i organisationsstrukturen blir inflation. I reala termer blir förbättringarna för hushållssektorn bara en mindre del av vad som nominellt uppnått i förhandlingar och avtal på arbetsmarknaden. Kretsloppet enligt figuren har således med nuvarande orga-

Fig. 1.



nisationsstruktur ett "läckage" eller en "ventil", beroende på om man ser saken från hushållssektorns eller företagssektorns sida.

Vad skulle hända om "läckaget/ventilen" inte fanns. Låt oss göra tankeexperimentet att hushållssektorn uppträdde *organiserat* även på varu- och tjänstemarknaden. Man kan tänka sig en "konsumenternas landsorganisation" som med köpstrejken och bojkotten som vapen förhandlade om prisnivån och slöt avtal med företagssektorn om konsumentpriserna för samma tidsperioder som gällde för löneavtalen.

Det skulle med en sådan balanserad organisationsstruktur kunna föras *kombinerade löne- och prisförhandlingar* och slutas *kombinerade löne- och prisavtal* mellan hushållssektorn och företagssektorn. Under det att man med nuvarande organisatoriska obalans i ekonomin endast kan komma till resultatet (*mycket*) *högre löner* — (*mycket*) *högre priser* skulle man genom kombinerade löne- och prisförhandlingar och -avtal kunna uppnå andra resultat, t ex *högre löner* — *oförändrade priser*, *högre löner* — *lägre priser* eller *oförändrade löner* — *lägre priser*. Vilket resultatet än blev torde man kunna utgå ifrån att hushållssektorn i reala termer skulle tjäna på kom-

binerade löne- och prisförhandlingar jämfört med enbart löneförhandlingar.

Kombinerade löne- och prisförhandlingar och -avtal skulle inte bara vara fördelaktiga för hushållssektorn, de skulle också vara fördelaktiga för ekonomin som helhet. Förutom att en stabil prisnivå a priori kan sägas vara något positivt så är den så gott som alltid till fördel i handelsutbytet med andra länder. Och i och med att kombinerade löne- och prisförhandlingar och -avtal vore till fördel för ekonomin som helhet skulle de också indirekt vara det för företagssektorn.

Men även om en bättre organisatorisk balans i ekonomin således kan betraktas som ett intresse från den offentliga sektorns och företagssektorns synpunkt, är det knappast att förvänta att dessa två aktörer skulle försöka skapa en "konsumenternas landsorganisation". Det är naturligtvis hushållssektorn själv som i så fall måste göra det. Därför skall några ytterligare fördelar — utöver bättre reallöneutveckling och lägre inflation — med en "konsumenternas landsorganisation", sett från hushållssektorns synpunkt, belysas. Därefter skisseras några problem i anslutning till kombinerade löne- och prisförhandlingar och -avtal.

Alla individer i hushållssektorn är inte

med i organisationer som uppträder på arbetsmarknaden. Pensionärer och studerande t ex har inga möjligheter att genom egna intresseorganisationer och i förhandlingar med någon motpart förbättra sina inkomster. Till följd av hushållssektorns oorganiserade uppträdande på varu- och tjänstemarknaden har dessa grupper inte heller några möjligheter att genom egna åtgärder förbättra sin situation i fråga om utgifterna. Deras ekonomiska maktlöshet som grupper är i det närmaste total. Om en "konsumenternas landsorganisation" fanns skulle dock de pensionärer och studerande som anslöt sig till den ha möjligheter att påverka sin ekonomiska situation.

En "konsumenternas landsorganisation" skulle få ett stort inflytande över vilka produkter som företagssektorn ville föra ut på varu- och tjänstemarknaden. Dåliga varor skulle knappast kunna introduceras om "konsumenternas landsorganisation" rekommenderade sina medlemmar att inte köpa dem.

På mindre orter har utvecklingen i många fall lett till att endast en butik betjänar kundkretsen. På dessa platser råder således ett lokalt distributionsmonopol. Om sådana butikers kunder vore sammanslutna fackligt vore det inte möjligt för butiksägarna att utnyttja en sådan monopolsituation.

I länder med blandeekonomi händer det inte sällan att regeringarna sätter in löne- och prisstopp för att bemästra ekonomiska krislägen. Det betyder bland annat att hushållssektorns förhandlingsrätt på arbetsmarknaden upphävs. Även om detta endast sker temporärt, rör det sig ändå om en betänklig frihetsinskränkning. Om hushållssektorn uppträdde organiserat och slöt avtal både på varu- och tjänstemarknaden och på arbetsmarknaden skulle löne- och prisstoppaktioner bli sällsynta.

Antag att "konsumenternas landsorganisation" inför en kombinerad pris- och lönerörelse vore först på plan med sina krav. Antag att man därvid sa ungefär följande till företagssektorns pridförhandlingsorganisation (man torde kunna utgå ifrån att en sådan skulle bildas): Vi förutser att världsmarknadspriserna kommer att ligga i stort sett stilla under nästa år. Samtidigt vet vi att många företag inom produktions- och distributionsapparaten har rationaliserat och ökat produktiviteten så att priserna på många varor och tjänster kan sänkas. Vi anser att de möjliga prissänkningarna på dessa varor och tjänster — om de ge-

nomfördes fullt ut — skulle driva ner den allmänna prisnivån med 2 procent. För att de företag som rationaliserat och höjt produktiviteten skall ha någon fördel av att de gjort så, begär vi dock inte så stora prissänkningar att de blir utan ekonomiskt utbyte av sina rationaliseringar. Vi begär endast sådana prissänkningar på deras varor och tjänster som innebär att den allmänna prisnivån sjunker med 1 procent.

Företagssektorns pridförhandlingsorganisation skulle kanske svara att man hade en annan bedömning av utvecklingen i fråga om världsmarknadspriserna. Dessutom skulle man kanske rent allmänt hänvisa till kostnadsstegringarna och till att det måste skapas utrymme för löneökningar. Företagssektorns motbud skulle förmodligen vara oförändrade priser.

Låt oss säga att "konsumenternas landsorganisation" och företagssektorns pridförhandlingsorganisation så småningom förhandlade sig fram till och slöt ett prisavtal som innebar en sänkning av den allmänna prisnivån med 0,5 procent. Därefter skulle en förhandlingsprocess kunna börja inom företagssektorn om hur priserna skulle förändras i olika produktions- och distributionsled före detaljhandelsledet. Detaljisterna skulle med andra ord kräva lägre priser av grossisterna, grossisterna lägre priser av tillverkarna, tillverkarna av råvaruleverantörerna etc. Det skulle alltså bli en omvänd pridförhandlingsprocess jämfört med den i dag betydligt vanligare process genom vilken priserna höjs.

Med detta genomfört skulle ett par väsentliga förutsättningar vara klara för förhandlingarna om lönerna, sett ur såväl hushållssektorns som företagssektorns synvinkel. Prisinivån under avtalsperioden skulle vara klar. Dessutom skulle man veta hur mycket som funnes kvar av produktivetsökningarna att ta ut i högre löner. I övrigt skulle löneförhandlingarna kunna bedrivas och löneavtalen slutas på precis samma sätt som brukar ske f n. Det bör observeras här att förhandlingarna om lönerna nu — nominellt såväl som reallt — endast skulle kunna gälla löneökningar med grund i produktivetsökningar, närmare bestämt de produktivetsökningar som hushållssektorn inte redan tagit ut i form av lägre priser på varor och tjänster.

De kombinerade pris- och löneförhandlingarna mellan hushållssektorn och företagssektorn skulle således i detta fall leda fram till det "ideala" resultatet

högre löner — lägre priser. Hushållssektorn skulle alltså för en något ökad disponibel inkomst kunna köpa något mer varor och tjänster till något lägre priser. Det är självfallet möjligt att skissera förlopp som leder fram till vart och ett av de ovan exemplifierade resultaten, *tex oförändrade löner — lägre priser*, och dessutom till olika varianter av dessa. Det är dock inte nödvändigt att göra detta här för att sammanhanget skall förstås.

Fortfarande är den förda diskussionen förenklad: stat, landsting och kommuner är *tex* inte med i bilden. Dessa aktörer har onekligen en viss betydelse eftersom de är med och bestämmer storleken av hushållssektorns disponibla inkomster genom de direkta skatterna och avgifterna. Den offentliga sektorn är i praktiken också med och bestämmer om de disponibla inkomsternas användning via de indirekta skatterna och avgifterna och via subventionerna till företagssektorn.

Ett annat problem i de kombinerade pris- och löneförhandlingarna skulle exporten utgöra. Exportprodukterna skulle med all sannolikhet komma att ligga vid sidan av det prisavtal som hushållssektorn och företagssektorn slöt. Detta skulle kunna få till följd antingen att arbetstagarna inom exportbranscherna kunde förhandla sig till mycket större löneökningar än andra eller också — om företagen i exportbranscherna inte tillät det — att exportföretagen skulle få mycket större vinster än de företag som arbetade på hemmamarknaden. Ett fördelningsproblem skulle uppstå antingen inom hushållssektorn eller inom företagssektorn.

Vad lösningen på ett sådant problem skulle kunna bli skall inte diskuteras närmare här. Frågan är dock inte alldeles obekant och lösningar på i princip samma problem har ju i praktiken måst tas fram i vårt land: "överbinst"-situationen 1974/75 och debatten kring den ledde ju till att särskilda investerings-

fonder och arbetsmiljöfonder inrättades i syfte att jämnare fördela bl a höga exportinkomster.

Detta är alltså några problem som skulle kunna uppstå i en situation där den organisatoriska obalansen i ekonomin efterträts av en organisatorisk balans och där förhandlingar förs och avtal sluts om både löner och priser. Den som vill kan säkert fortsätta uppräknningen av större eller mindre svårigheter med ett sådant system. Man kan dock förutsätta att hushållssektorn — om den verkligen ville organisera sig på varu- och tjänstemarknaden — inte skulle låta sig hindras av de tänkbara, men i de flesta fall säkert lösbara, problem som skulle uppstå för företagssektorn och den offentliga sektorn. För vad hushållssektorn i alla händelser skulle vinna på att uppträda organiserat även på varu- och tjänstemarknaden är bättre reallöneutveckling och lägre inflationstakt. Och det borde räcka till för att ta bort eventuell tveksamhet med anledning av andra aktörers problem.

I den här korta artikeln har det inte varit möjligt att på "avhandlingsvis" föra in alla de förutsättningar som det förda resonemanget bygger på. Det har heller inte bedömts nödvändigt. Artikelns syfte är närmast att peka på "den organisatoriska obalansen" som förklaring dels till hushållssektorns relativa underläge gentemot företagssektorn, dels till den inhemska inflationen i en blandekonomi av svensk typ. Syftet har också varit att löst skissera konsekvenserna av en förändring i riktning mot en bättre organisatorisk balans. Och för det har det bedömts tillräckligt med en ganska enkel modell av ekonomin. Fler förutsättningar eller en mera förfinad modell ändrar inte slutsatsen att en bättre organisatorisk balans skulle innebära bättre reallöneutveckling och lägre inflation.

Pol mag *David Lundquist*
Märsta